

ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО
БІБЛІОТЕКА

Серія «Основи бібліотечно-бібліографічних знань»

Інформаційно-пошукова культура
Практичні рекомендації

Вінниця – 2016

УДК 025.3/025.4
ББК 78.5
І-74

Інформаційно-пошукова культура : практичні рекомендації /
Вінницький держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського, Бібліотека ;
уклад. Т. В. Мірохіна ; відп. за вип. В. С. Білоус. – Вінниця, 2016. –
20 с. – (Серія «Основи бібліотечно-бібліографічних знань»).

У виданні в стислій формі охарактеризовано основні складові
Довідково-бібліографічного апарату бібліотеки ВДПУ. Розглянуто
методику складання бібліографічного опису документів.

Укладач	Т. В. Мірохіна, завідувач інформаційно-бібліографічного відділу
Комп'ютерна верстка і дизайн	Т. В. Коношевська, провідний бібліограф інформаційно-бібліографічного відділу
Відповідальний за випуск	В. С. Білоус, директор бібліотеки

В умовах формування інформаційного суспільства в Україні дедалі актуальнішими стають питання підготовки висококваліфікованих спеціалістів, спроможних орієнтуватися у великому масиві інформації.

Уміння знаходити і використовувати необхідну інформацію в будь-якій діяльності є запорукою успішної адаптації фахівця в умовах жорсткої ринкової конкуренції. Суттєвим внеском у вирішення цих питань має бути інформаційна підготовка, яка включає:

- володіння алгоритмом інформаційного пошуку в різних інформаційних масивах
- уміння формулювати інформаційний запит
- знання методики оформлення списків використаної літератури до наукових робіт

Дані практичні рекомендації покликані допомогти майбутньому фахівцю самостійно засвоїти основи бібліотечно-бібліографічних знань та інформаційного пошуку. У виданні висвітлено такі питання:

- ДБА бібліотеки ВДПУ: каталоги і картотеки
- здійснення інформаційного пошуку за допомогою ДБА
- бібліотечно-бібліографічні класифікації
- бібліографічний опис документів

Довідково-бібліографічний апарат бібліотеки ВДПУ

Довідково-бібліографічний апарат бібліотеки (ДБА) – це сукупність каталогів, картотек, довідкових видань (енциклопедії, словники, довідники), що використовуються для обслуговування читачів з метою пошуку необхідної інформації.

Довідково-бібліографічний апарат є основою всієї діяльності бібліотеки. Від його організації залежить якість і оперативність задоволення запитів користувачів.

Довідково-бібліографічний апарат бібліотеки включає каталоги, картотеки і довідково-інформаційний фонд (довідкову літературу).

Довідкова література – це видання, що містять короткі відомості наукового чи прикладного характеру, розташовані в порядку, зручному для швидкого пошуку. Існують такі види довідкових видань:

- Енциклопедії та енциклопедичні словники – це фундаментальні довідкові видання, що містять основні відомості з однієї чи всіх галузей знань і практичної діяльності, викладені у вигляді коротких статей
- Словники – довідкові видання, в яких знаходиться перелік мовних одиниць (слів, термінів, фраз) з їх короткими характеристиками. Вони діляться на:

- Тлумачні – містять роз’яснення понять з різних галузей науки і техніки (Сучасний тлумачний словник української мови : 60 000 слів / за заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В. В. Дубічинського. – Харків : ВД «ШКОЛА», 2008. – 832 с.)
- Термінологічні – різновид тлумачних словників, що містять перелік термінів з узаконеним тлумаченням (Термінологічний словник з інноваційних методик навчання на основі інформаційно-телекомунікаційних технологій навчання / за ред. Р. С. Гуревича ; уклад. М. Ю. Кадемія ; ВДПУ ім. М. Коцюбинського. – К., 2008. – 172 с.)
- Біографічні – наводять короткі відомості про життя і діяльність видатних діячів науки і техніки, культури і мистецтва (Філософія XX-XXI століть: імена : біографічний словник / ред. В. В. Приходько ; уклад. Ю. В. Омельченко. – Київ : Фенікс, 2011. – 211 с.)
- Довідники – містять стислі, впорядковані відомості з певних галузей науки і практичної діяльності (Остафійчук Б. К. Довідник з оптики / Б. К. Остафійчук, М. М. Яцура, А. М. Гамарник. – Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2014. – 250 с.)

В бібліотеці ВДПУ представлено

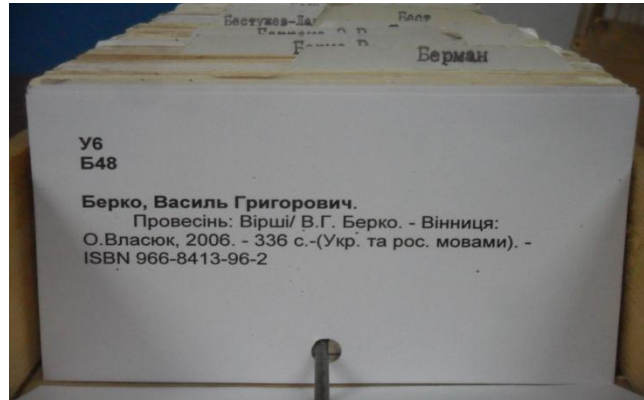
Каталоги:

- Генеральний абетковий каталог (службовий)
- Абетковий каталог
- Систематичний каталог
- Електронний каталог

Картотеки:

- Систематична картотека статей
- Картотека праць викладачів
- Історія ВДПУ
- Знаменні та пам’ятні дати
- Наукові записки
- Дисертації та автореферати дисертацій (законсервована 1.01.2012 р.)
- Навчально-методичні матеріали та програми

Бібліотечний каталог організується з карток, на яких у вигляді бібліографічних записів представлено відомості про твори друку. Бібліографічний запис складається із заголовка, бібліографічного опису, класифікаційних індексів, предметних рубрик, ключових слів тощо. Каталог відображає фонд конкретної бібліотеки. Він встановлює чіткий порядок розстановки книг на полицях, виконує інформаційну і довідкову функції.

Бібліографічні записи розташовуються в каталозі в певному порядку. За способом групування бібліографічних записів існують різні види каталогів. Найбільш поширені абетковий і систематичний каталоги.

Абетковий каталог є основним елементом довідково-бібліографічного апарату бібліотеки. В Абетковому каталозі записи розташовані в абетковому порядку прізвищ авторів і назв творів. Він розкриває фонд за авторською ознакою і дозволяє дізнатися про:

- наявність конкретної книги в бібліотеці
- наявність книг відомих читачу авторів

Для здійснення пошуку літератури в абетковому каталозі потрібно знати, що

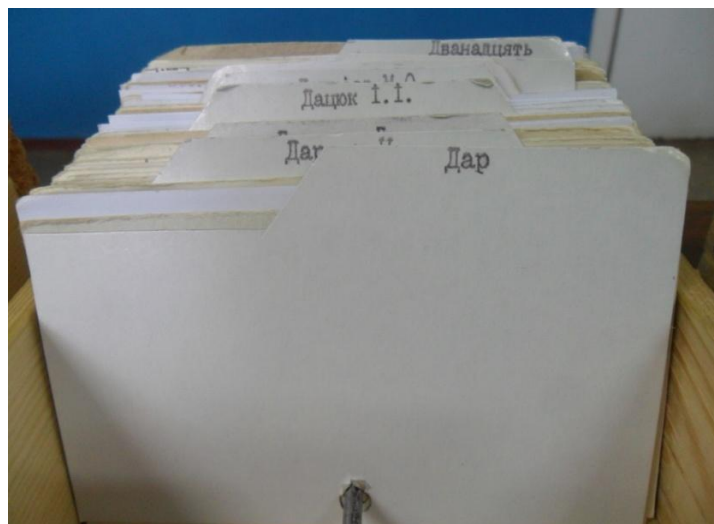
- картки розставляються за першим словом опису (автор книги чи перше слово назви). Якщо перші слова співпадають, то картки розставляються за другим словом і т. д.
- картки авторів з однаковим прізвищем розміщують за абеткою їх ініціалів
- скорочену форму (аббревіатуру) розглядають як слово і розміщують за абеткою букв аббревіатури

Користування абетковим каталогом полегшує застосування розділових карток (роздільників). Роздільники допомагають читачам орієнтуватися в каталозі, прискорюють пошук літератури. В абетковому каталозі застосовують такі роздільники:

буквенні

складові

іменні

Абетковий каталог організовано за зведеною українсько-російською абеткою.

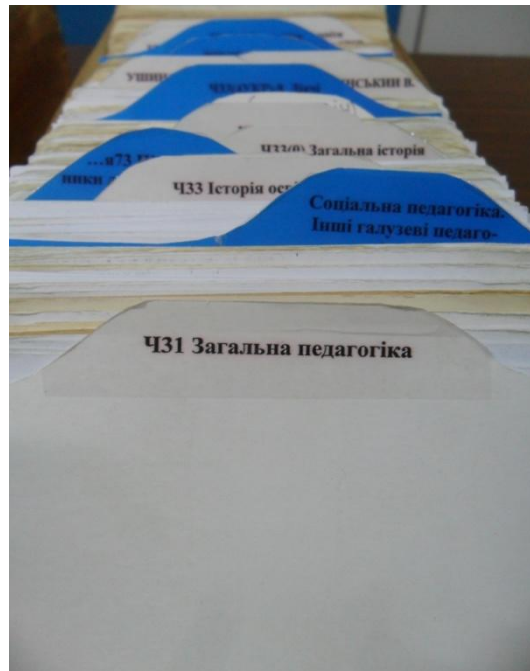
Систематичний каталог дозволяє:

- підібрати літературу різних авторів з конкретної теми
- встановити автора і назву книги, якщо відомий її зміст

В Систематичному каталозі картки розташовані відповідно до схеми класифікації – за галузями знань. Галузеві відділи діляться на розділи, рубрики: від загального до часткового. Особливістю систематичного каталогу є наявність індексів. Індекс – це умовне позначення для кожного відділу, розділу, поняття. Кожен індекс відділено від інших **спеціальним роздільником**. Роздільникам належить головна роль у розкритті змісту систематичного каталогу. Вони розмежують загальні і конкретні ділення. На роздільниках вміщують основні відомості: індекс відділу та його

найменування. Для оформлення систематичного каталогу використовується багатоступенева система роздільників: різного розміру і різного кольору.

Складовою і невід'ємною частиною ДБА бібліотеки є картотеки. Вони, як і каталоги, формуються з карток, де вміщено бібліографічні записи чи описи конкретних фактів та джерел інформації. Головною картотекою є **Систематична картотека статей (СКС)**, яка містить статті з періодичних видань та збірників.

СКС побудована за таким же принципом, як і Систематичний каталог, але її структура відрізняється від структури Систематичного каталогу більш дрібною деталізацією матеріалу. В СКС оперативно відображаються статті з найбільш актуальної тематики: матеріали сучасних проблем суспільного життя, культури і мистецтва, останні досягнення науки.

До Систематичного каталогу, а також до Систематичної картотеки статей складається єдиний абетково-предметний покажчик. Це перелік термінів і понять із зазначенням відповідних класифікаційних індексів. Він визначає шлях пошуку необхідної літератури і сприяє його оперативності та повноті. Абетково-предметний покажчик представляє собою картотеку, в якій картки розставлені за правилами організації абеткового каталогу. Покажчик регулярно поповнюється новими термінами і поняттями, що підвищує його пошукові можливості та забезпечує більшу ефективність використання Систематичного каталогу і Систематичної картотеки статей.

Бібліотечно-бібліографічні класифікації

Послідовність розділів Систематичного каталогу та СКС встановлюється певною системою бібліотечно-бібліографічної класифікації.

Серед існуючих бібліотечно-бібліографічних класифікацій найбільше розповсюдження отримали Десяткова класифікація американського бібліотекознавця М. Дьюї (створена в II пол. XIX ст.), Універсальна десяткова класифікація (УДК) бельгійських вчених Поля Отле і Анрі Лафонтена, Бібліотечно-бібліографічна класифікація (ББК).

Універсальна десяткова класифікація (УДК) є міжнародною системою класифікації творів друку. В основі структури УДК – принцип десяткових дробів. Десятковий принцип структури дозволяє розширювати її шляхом додавання нових цифрових позначень до існуючих, не змінюючи систему в цілому. Відповідно до десяткової системи всю сукупність знань розділено на десять основних класів:

- 0 Загальний відділ
- 1 Філософія. Психологія
- 2 Релігія. Теологія
- 3 Соціальні науки. Статистика. Політика. Економіка. Право. Освіта
- 4 (вільний)
- 5 Математика та природничі науки
- 6 Прикладні науки. Техніка. Медицина
- 7 Мистецтво. Декоративно-прикладне мистецтво. Ігри. Спорт
- 8 Мова. Мовознавство. Художня література. Літературознавство
- 9 Географія. Біографії. Історія

Кожен з цих класів підрозділяється на 10 розділів, кожен з яких у свою чергу підрозділяється на 10 підрозділів тощо.

Для подальшої деталізації використовуються визначники, які відображають якісні характеристики документів, уточнюють ту чи іншу тему. Вони відображають географічний чи теоретичний аспект змісту книги, вказують на тип видання. Наприклад: 94(477) Історія України;

94(477.44) Історія Вінницької області; 51(075.8) підручники та навчальні посібники з математики для університетів, вищих навчальних закладів.

Наразі УДК використовують більш ніж 100 країн світу, в т. ч. Україна.

Бібліотечно-бібліографічна класифікація (ББК) – радянська класифікація, яка призначена для наукових і масових бібліотек. Вона розроблена в 1958-1968 рр. фахівцями Державної бібліотеки СРСР ім. Леніна, Державної Публічної бібліотеки ім. Салтикова-Щедріна, Бібліотеки АН СРСР та ін.

ББК побудована за принципом ієрархії. Науки та галузі практичної діяльності поділено на 3 групи: науки про природу, науки про суспільство, науки про мислення. Для позначення розділів використані букви російської абетки, наприклад: С Соціальні науки в цілому; Т Історія. Історичні науки; Ю Філософія. Психологія. Наступні ступені класифікації позначені арабськими цифрами: С5 Соціологія; Т3 Історія; Ю9 Психологія. Деталізувати розділи дозволяють таблиці ББК, які призначені для розміщення однотипної літератури у всіх підрозділах каталогу: Ю9я73 підручники та навчальні посібники з психології для вищих навчальних закладів.

В бібліотеці ВДПУ Систематичний каталог та Систематична картотека статей організовані за Бібліотечно-бібліографічною класифікацією (ББК).

В епоху розвитку новітніх технологій невід'ємною складовою бібліотечної справи є електронні ресурси.

Електронний каталог є основою інформаційного обслуговування сучасної бібліотеки. За сутністю електронний каталог – це систематизована база даних, яка поєднує функції традиційних каталогів і картотек та забезпечує якісний і оперативний пошук інформації. Електронний каталог бібліотеки ВДПУ формується на основі Автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи ІРБІС і включає 10 баз даних, доступних читачеві:

- Книги

- Аналітичні описи
- Праці викладачів
- Періодичні видання
- Мультимедійні видання
- Цитати
- Повнотекстові видання
- Автореферати та дисертації
- Цінний та рідкісний фонд
- Індивідуальні автори

Пошукові можливості каталогу розраховані на користувачів із різним рівнем інформаційної культури та передбачають різні види пошуку. Програма АРМ «Читач» пропонує користувачу широкий спектр параметрів пошуку: за автором, назвою, персоналією, роком видання, видавництвом, назвою серії, предметною рубрикою, географічним регіоном та ін. Результати пошуку виводяться на екран у вигляді списку та доповнюються інформацією про примірники.

Інструкцію з користування електронним каталогом у вигляді презентації розміщено на сайті бібліотеки.

Бібліографічний опис документів

У бібліотечному каталозі у вигляді бібліографічних записів представлено відомості про твори друку. Бібліографічний запис складається із заголовка, бібліографічного опису, класифікаційних індексів, предметних рубрик, ключових слів тощо. Бібліографічний опис – це основна складова бібліографічного запису. Роль опису дуже велика. Він є основою для створення бібліотечних каталогів, інформаційних видань та ін.

Студентів ВНЗ, аспірантів, науковців завжди цікавить питання, як скласти список використаних джерел до наукової роботи. Цей список є «візитною карткою» автора, свідчить про рівень володіння навичками роботи з науковою літературою. Пристатейні списки подаються за умов дотримання методики складання бібліографічних описів відповідно до діючих стандартів:

ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання».

ДСТУ ГОСТ 7.80:2007 «Бібліографічний запис. Заголовок. Загальні вимоги та правила складання».

ДСТУ 3582:2013 «Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила».

ДСТУ 7093:2009 «Бібліографічний запис. Скорочення слів і словосполук, поданих іноземними європейськими мовами».

Бібліографічний опис – це сукупність бібліографічних відомостей про документ, наведених за визначеними правилами і необхідних для загальної характеристики та ідентифікації документа.

Відомості складаються з елементів, що об'єднані в зони і виділяються так званими знаками приписаної пунктуації. Їх використання не пов'язане з нормами мови. Кожна крапка, кома, риска, тире мають своє місце і значення. До складу бібліографічного опису входять:

Зона назви та відомостей про відповідальність

Основна назва

[] Загальне позначення матеріалу

= Паралельна назва

: Відомості, що належать до назви

Відомості про відповідальність

/ Перші відомості

; Наступні відомості

Зона видання

. – Відомості про видання

, Додаткові відомості про видання (виправлене, доповнене, стереотипне, перероблене)

Зона вихідних даних

Місце видання, розповсюдження

. – Перше місце видання

; Наступне місце видання

- : Ім'я видавця, розповсюджувача і т. п.
- , Дата видання, розповсюдження

Зона фізичної характеристики

- . – Обсяг
- : Інші відомості про фізичну характеристику
- ; Розміри
- + Відомості про супровідний матеріал

Зона серії

- . – Основна назва серії або підсерії
- = Паралельна назва серії або підсерії
- : Відомості, що належать до назви серії або підсерії
- Відомості про відповідальність, що належать до серії або підсерії
- / Перші відомості
- ; Наступні відомості
- , Міжнародний стандартний номер серіального видання (ISSN), присвоєний даній серії або підсерії
- ;) № випуску серії або підсерії

Зона приміток

Зона стандартного номера та умов доступності

- . – Міжнародний стандартний номер (ISBN)
- : Умови доступності (ціна)

Приклад бібліографічного опису книги. Однаковим кольором позначено зони на схемі і відповідно в описі

Крикавський Є. В. Логістичні системи : навч. посіб. / Є. В. Крикавський ; Нац. ун-т “Львів. політехніка”. – 2-ге вид., допов. – Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2012. – 310 с. : іл., табл. ; 23 см. – (Серія “Світ маркетингу і логістики” ; вип. 2). – 200 пр. – ISBN 978-617-607-318-5.

Заголовок. Зона назви та відомостей про відповідальність. – Зона видання. – Зона вихідних даних. – Зона фізичної характеристики. – Зона серії. – Зона приміток. – Зона стандартного номера та умов доступності.

Якщо опис слід доповнити заголовком, то з нього починається запис. Заголовок бібліографічного запису розміщується перед бібліографічним описом і включає ім'я автора або назву організації.

Залежно від об'єкта опису його поділяють на монографічний, зведений і аналітичний.

Монографічний бібліографічний опис складають на окремо виданий документ (однотомні видання, окремі том багатотомного або серіального видання).

Слободяник, М. С. Наукова бібліотека: еволюція структури і функції / М. С. Слободяник. – Київ : Ред. журн. “Бібліотечний вісник”, 1995. – 268 с. – ISBN 5-7702-1093-1.

Зведений бібліографічний опис складають на багатотомне або серіальне видання (декілька томів, випусків, що складають єдине видання).

Куліш, П. О. Твори : в 2 т. / П.О. Куліш ; вступ. ст. упоряд. і прим. Є К. Нахліка. – 2-ге вид. – Київ : Наук. Думка, 1998. – (Бібліотека укр. літ)

Т.1 : Прозові твори. – 1998. – 749 с.

Т.2 : Поеми ; Драматичні твори. – 1998. – 746 с.

Аналітичний бібліографічний опис складають на частину документа (окремий твір, статтю з журналу або газети, главу або розділ видання). Аналітичний опис складається із двох частин, де перша частина містить відомості про складову частину документа, друга – відомості про видання, в якому вона опублікована. Вони розділяються спеціальним знаком приписаної пунктуації – дві навіскіні риски (//).

Третьяк О. П. Виховання в дітей ціннісного ставлення до людини як психолого-педагогічна проблема / О. П. Третьяк // Педагогіка і психологія. – 2013. – № 1. – С. 67–73.

Залежно від наявності авторів розрізняють **авторські** та **безавторські** бібліографічні описи.

Авторський бібліографічний опис складають на документ, що створений одним, двома або трьома авторами. Безавторський бібліографічний опис складають на документ, що створений чотирма і більше авторами. У цьому випадку складають бібліографічний опис під назвою.

Приклади **авторських** описів:

Один автор

Перший елемент запису – прізвище та ініціали автора. У відомостях про відповідальність – ініціали та прізвище автора.

Крутий К. Л. Перспективне планування роботи з дітьми середнього дошкільного віку за програмою “Дитина в дошкільні роки” / К. Л. Крутий. – Запоріжжя : ЛПС, 2012. – 244 с.

Два автори

Перший елемент запису – прізвище та ініціали першого автора. У відомостях про відповідальність – ініціали та прізвище першого автора, ініціали та прізвище другого автора.

Палеха Ю. І. Загальне документознавство : навч. посіб. / Ю. І. Палеха, Н. О. Леміш. – Вид. 2-ге, переробл. і доповн. – Київ : Ліра-К, 2009. – 432 с. – (Бібліотечка документознавця).

Три автори

Перший елемент – прізвище та ініціали першого автора, у відомостях про відповідальність – ініціали та прізвище першого автора, ініціали та прізвище другого автора, ініціали та прізвище третього автора.

Власова Г. В. Аналітико-синтетична переробка інформації : навч. посіб. / Г. В. Власова, В. І. Лутовинова, Л. І. Титова. – Київ : ДАКККиМ, 2006. – 290 с.

Приклади **безавторських** описів:

Чотири автори

Опис складається під назвою. У відомостях про відповідальність через кому подаються ініціали та прізвища першого, другого, третього та четвертого авторів.

Механізація переробної галузі агропромислового комплексу / О. В. Гвоздєв, Ф. Ю. Ялпачик, Ю. П. Рогач, М. М. Сердюк. – Київ : Вища освіта, 2006. – 478 с.

П'ять і більше авторів

Опис складається під назвою. У відомостях про відповідальність через кому подаються ініціали та прізвища першого, другого, третього авторів, далі у квадратних дужках [та ін.].

Формування здорового способу життя молоді : навч.-метод. посіб. для працівників соц. служб для сім'ї, дітей та молоді / Т. В. Бондар, О. Г. Карпенко, Д. М. Дикова-Фаворська [та ін.]. – Київ : Укр. ін-т соц. дослідж., 2005. – 115 с. – (Серія “Формування здорового способу життя молоді”).

Об'єктами бібліографічного опису є всі види документів на будь-яких носіях інформації, у т. ч. електронних. Відповіді на всі питання дає ГОСТ.

Зміст

Довідково-бібліографічний апарат бібліотеки ВДПУ	4
Бібліотечно-бібліографічні класифікації	10
Бібліографічний опис документів	13

Для нотаток

Для нотаток

Серія «Основи бібліотечно-бібліографічних знань»

Інформаційно-пошукова культура

Практичні рекомендації